

# Mírný pokrok v mezích zákona. „Experiment“ s přednostním hlasováním v obecních volbách v roce 1938 na příkladu Moravy a Slezska

VOJTĚCH NAVRÁTIL

## Abstrakt | Abstract

*První československá republika proslula coby „stát stran“. Jedním z aspektů, který k tomu výrazně přispěl, byla i absolutní nemožnost voličů ovlivnit pořadí kandidátů na kandidátních listinách. Jedinou odchylkou od tohoto pravidla byly od roku 1933 obecní volby, v nichž volič mohl udělit jeden přednostní hlas. Předkládaný text z různých aspektů přibližuje, nakolik této novinky v prvorepublikovém volebním zákonodárství využili voliči v obecních volbách v roce 1938 na Moravě a ve Slezsku a jaké dopady měla na složení jednotlivých obecních zastupitelstev.*

*Modest Progress Within the Limits of the Law: The "Experiment" with Preferential Voting in Municipal Elections in 1938 on the Example of Moravia and Silesia*

*The First Czechoslovak Republic was famous as a „state of parties“. One of the aspects that contributed significantly to this was the absolute impossibility for voters to influence the order of candidates on the lists. The only exception to this rule was municipal elections from 1933 onwards, in which voters could cast one preferential vote. These study presents various aspects of the extent to which this novelty in the First Republic's electoral legislation was used by voters in the 1938 municipal elections in Moravia and Silesia and what effects it had on the composition of individual municipal councils.*

## Klíčová slova | Keywords

*1938; obecní volby; přednostní hlasování; Morava; Slezsko*

*1938; municipal elections; preferential voting; Moravia; Silesia*

Ve dnech 22. května, 29. května a 12. června 1938 měla naposledy v meziválečném

období část voličů, jelikož volby nebyly z důvodu odlišného konce volebního období vypsaný ve všech obcích,<sup>1</sup> možnost vyjádřit při volbě obecních zastupitelstev své stranické preference.<sup>2</sup> Jejich přesné výsledky již asi nikdy nebude možné s velkou pravděpodobností plnohodnotně rekonstruovat, k dispozici jsou jen kusé výsledky. Dle nich se nesly volby ve většinově německy hovořících oblastech českých zemích, zejména pak na Moravě a ve Slezsku, ve znamení marného odporu české menšiny a posledních státoporných zbytků německé menšiny vůči naprosté dominanci v té době už otevřeně totalitně vystupující Sudetoněmecké strany (SdP).<sup>3</sup> Mezi českými voliči měla oproti parlamentním volbám v roce 1935 nejvýrazněji posílit Československá strana národně socialistická (ČSNS), mírně pak (a to zejména na Moravě)<sup>4</sup> Československá strana lidová (ČSL) i agrární Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu (RSZML), a to především na úkor Národního sjednocení (NSj.), Národní ligy (NL), Národní obce fašistické (NOF) a zčásti také Československé živnostensko-obchodnické strany středostavovské (ČŽOSS). Československá sociálně demokratická strana dělnická (ČSDSD) a Komunistická strana Československa (KSČ) zůstávaly na svém.<sup>5</sup>

Takřka mimo zájem tisku i samotných voličů tak zůstala v roce 1933 schválená novinka ve volebních pravidlech, jež by potenciálně v klidnějších časech mohla přilákat výrazně vyšší pozornost: možnost alespoň částečně měnit pomocí přednostních hlasů<sup>6</sup> dříve neměnné pořadí kandidátů na kandidátních listinách.<sup>7</sup>

- 1 Pojem obec je v textu užíván, vzhledem k dobovému pojmosloví, jako obecné pojmenování pro všechny druhy tehdejších municipalit.
- 2 Další etapa obecních voleb pak měla být dle záměru vlády uskutečněna po prázdninách, a to buď v září nebo až po 28. říjnu, tj. v listopadu či dokonce v prosinci. Pozorovatel 35, 1938, č. 17, s. 1; Holešovské listy 18, 1938, č. 18, s. 9; Ks, Lidové noviny 46, 1938, č. 222, s. 2; Moravský deník 33, 1938, č. 172, s. 3; Kamil KROFTA, *Z dob naší první republiky*, Praha 1939, s. 268.
- 3 Zdeněk KÁRNÍK, *České země v éře První republiky (1918–1938) III. O přežití a o život (1936–1938)*, Praha 2003, s. 533–534.
- 4 Josef BARTOŠ – Miloš TRAPL, *Dějiny Moravy 4. Svobodný stát a okupace*, Brno 2004, s. 108.
- 5 Přítomnost 15, 1938, č. 24, s. 372–373; Nová svoboda 15, 1938, č. 24, s. 279–280; Hospodářský archiv 17, 1938, č. 25, s. 338–339; Petr ANEV, *Cesta k zániku agrární strany (1933–1948)*, diplomová práce, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha 2010, s. 165–166.
- 6 Pro v dnešní době zažitý termín „preferenční hlasování“ se v dobové publicistice používala různorodá pojmenování: přednostní hlasování, zaškrťování či dokonce panašování. Poslední výraz pocházející z botaniky ale ve spojení s volbami znamená možnost volit kandidáty napříč jednotlivými kandidátními listinami, ne udělovat preferenční hlasy v rámci jediné kandidátní listiny. Coby nejvíce odpovídající z dobových výrazů je dále v textu používán výraz přednostní hlasování. Příklady různorodého pojmenování srov. Republikán 18, 1936, č. 91, s. 1; Národní listy 78, 1938, č. 144, s. 2; Přítomnost 15, 1938, č. 23, s. 358–359. Na rozdíly v pojmech upozorňoval např. Jan HRABÁNEK (Národní osvobození 12, 1935, č. 25, s. 3).
- 7 Výstižně to dosvědčuje v Přítomnosti publikovaný text Kornela Synka (vlastním jménem Evžen Klinger), jenž si v předvolební kampani v Praze povšiml, že „v nepřehledném množství volebních letáků, výzev, nálepek, plakátů a karikatur objevil se jenom jediný, vzácný a nenápadný letáček, který nedoporučoval žádnou stranu, nechválil a nehanil. Vydal jej spolek, který se snaží o zrušení vázaných kandidátních listin a doporučuje svobodnou volbu jednotlivých osob.“ Přítomnost 15, 1938, č. 23, s. 358–359.

Nemožnost voličů zasáhnout ve volbách do stranami předem stanoveného pořadí kandidátů na kandidátních listinách (tzv. přísně vázané kandidátní listiny) přitom patřila během dvou desetiletí trvání meziválečného československé státu vedle dalších jevů jako neprůhledné mocenské poměry vně jednotlivých stran, vysoká fragmentace stranického spektra či pochybná judikatura volebního soudu, mezi hojně kritizované jevy.<sup>8</sup> Výstižným byl výrok předního činitele Právnické jednoty v Praze Václava Joachima, že „*Montesquieu opíral republiku o ctnost, monarchii o čest, despotii o bázeň – naši republiku nejvýrazněji charakterizuje<sup>9</sup> duch vázaných kandidátních listin.*“<sup>10</sup>

Československo bylo v první polovině třicátých let poslední zemí, kde se volilo dle poměrného volebního systému listinného hlasování (tj. systém stranických kandidátních listin) s přísně vázanými kandidátními listinami a nepanoval v ní autoritativní či totalitní režim.<sup>11</sup> I v reakci na tento nejen v Evropě postupující všeobecný úpadek demokracie došlo v roce 1933 v meziválečné volební legislativě v případě obecních voleb k dodnes relativně málo známému „experimentu“. Tímto výrazem nazval příznačně celkem polovičaté změny v charakteru kandidátních listin pro volby obecních zastupitelstev při projednávání v dolní parlamentní komoře zpravodaj novely volebního zákona Josef Mareš (ČSDSD).<sup>12</sup> Nově mohl volič při obecních volbách odevzdat buď nezměněný volební lístek anebo nějakým způsobem označit<sup>13</sup> jednoho z kandidátů, jestliže udělil přednostních hlasů více, pak jej obdržel (nej)výše postavený z kandidátů.<sup>14</sup> Předstížen na kandidátní listině nemohl být za žádných okolností její lídr, přednostní hlasy měly význam až v případě, pokud

8 Michal ZADINA, *Návrhy volebních reforem v období první ČSR 1918–1938 v právním pojetí Otakara Krouského, Josefa Klimenta a Františka Weyra*, in: *Moderní dějiny* 20, 2012, č. 1, s. 135.

9 V textu jsou zachovány u citací dobové výrazy, byť z lingvistického hlediska jsou dnes brány za již zastaralé. Rovněž tak jsou u názvu obcí uváděny jejich tehdejší názvy.

10 *Časopis Svobodné školy politických nauk v Praze* 6, 1933–1934, s. 157.

11 Otakar KROUSKÝ, *Volební reforma II: Volební zákonodárství v jiných státech a snahy o demokratickou reformu v Československé republice*, Praha 1933, s. 208; Antonín KLIMEK, *Velké dějiny země Koruny české: Svazek XIV. 1929–1938*, Praha – Litomyšl 2002, s. 215.

12 Společná česko-slovenská digitální knihovna, Poslanecká sněmovna Národního shromáždění republiky Československé 1929–1935, 286. schůze, 23. 6. 1933, <http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/286schuz/s286003.htm> [cit. 27. 7. 2023].

13 Samotnou formu označení kandidáta zákon neřešil, ponechával to na libovůli případného voliče a uznána měla být takřka jakákoliv i neúplná snaha o označení kandidáta. § 38 odst. 3 Vyhlášky ministra vnitra č. 123/1933 Sb. z. a n. ze dne 15. července 1933 o úplném znění zákona, kterým vydává se řád volení v obcích republiky Československé (dále jen Vyhláška ministra vnitra).

14 § 50 odst. 3 Vyhlášky ministra vnitra.

kandidátní listina v dané obci získala alespoň dva zastupitelské mandáty.<sup>15</sup> Šance kandidátů posunout se z nevolitelného místa, zejména pak se vzrůstajícím počtem voličů, byly velmi ztíženy požadovanou výší přednostních hlasů, které kandidát musel získat. Minimální potřebná výše přednostních hlasů se rovnala volebnímu číslu, tedy počtu hlasů, které musela získat úspěšná kandidátní listina alespoň pro získání jednoho zastupitelského mandátu.<sup>16</sup>

Vzhledem k notoricky známému vývoji mezinárodní situace tak byly jedinými volbami za dvě desetiletí trvání meziválečného Československa, kdy dostali voliči možnost alespoň trochu zasáhnout do pořadí kandidátů na kandidátních listinách, zmíněné obecní volby na jaře 1938.<sup>17</sup> A právě přednostním hlasováním v těchto obecních volbách, resp. jeho využíváním ze strany voličů a dopady na personální složení jednotlivých zastupitelstev na Moravě a ve Slezsku se zabývá předkládaný text.

### **Stav dosavadního výzkumu a dochovaných materiálů**

Vzhledem k následnému rychlému kolapsu prvorepublikového Československa a také velmi pravděpodobně i z důvodu, že statistický úřad nezpracovával výsledky obecních voleb již od počátku třicátých let,<sup>18</sup> a nejsou tak k dispozici jejich souhrnné výsledky, je obecním volbám v květnu a červnu 1938 v historiografii věnována jen malá pozornost. Jako příklad může posloužit třeba publikace Věry Olivové<sup>19</sup> a dvě velké syntézy k dějinám první republiky z počátku tohoto tisíciletí od Antonína Klimka<sup>20</sup> a Zdeňka Kárníka<sup>21</sup> či z poslední doby monumentální kolektivní publikace *Republika Československá 1918–1938*.<sup>22</sup> Určitými výjimkami jsou (bez nároku na úplnost) dílčí

15 Počty členů zastupitelstev byly odvozené od posledního sčítání obyvatelstva v roce 1930: obce do 200 obyvatel měly devět zastupitelů, s 201–500 obyvateli 12 zastupitelů, s 501–1 000 obyvateli 15 zastupitelů, s 1 001–1 500 obyvateli 18 zastupitelů, s 1 501–2 000 obyvateli 24 zastupitelů, s 2 001–5 000 obyvateli 30 zastupitelů, s 5 001–20 000 obyvateli 36 zastupitelů, s 20 001–50 000 obyvateli 42 zastupitelů, s 50 001–100 000 obyvateli 48 zastupitelů, s více jak 100 000 obyvateli 60 zastupitelů. U Brna a Olomouce byl ale speciálními zákony počet zastupitelů navýšen z 60 na 90, resp. z 48 na 60. § 2 Zákona č. 213/1919 Sb., o sloučení sousedních obcí s Brnem, § 2 Zákona č. 214/1919 Sb., o sloučení sousedních obcí s Olomoucem, § 20 odst. 2 a § 21 odst. 1 Vyhlášky ministra vnitra. S tímto velikostním dělením obcí je pracováno v textu.

16 Volební číslo se vypočítalo tak, že se vydělil celkový počet odevzdaných platných hlasů počtem volených členů zastupitelstva zvýšeným o číslo jedna.

17 Je třeba zmínit, že v několika stovkách obcí z důvodu odlišného konce volebního období zastupitelstva proběhly „nahodile“ v různých termínech již v průběhu let 1934–1936, např. např. i v Brně či Moravské Ostravě. Lidové noviny 42, 1934, č. 577, s. 2; Večer 22, 1935, č. 271, s. 1–2; Venkov 31, 1936, č. 134, s. 5; Pondělí Národních listů a národa 76, 1936, č. 49, s. 1–2.

18 Z. KÁRNÍK, *České země*, s. 532.

19 Věra OLIVOVÁ, *Dějiny první republiky*, Praha 2000, s. 236.

20 A. KLIMEK, *Velké dějiny*, s. 575–577.

21 Z. KÁRNÍK, *České země*, s. 531–535.

22 Richard VAŠEK, *Krizové jaro 1938*, in: *Republika československá 1918–1938*, Praha 2018, s. 895.

studie nebo kapitoly v monografiích či závěrečných pracích Detlefa Brandese,<sup>23</sup> Miroslava Moulise,<sup>24</sup> Vlastislava Růžka,<sup>25</sup> Pavla Šustaly,<sup>26</sup> Michala Švece,<sup>27</sup> Václava Stixe,<sup>28</sup> Jitky Mocové<sup>29</sup> či Miroslavy Noskové.<sup>30</sup> Přednostnímu hlasování, tedy až sekundárnímu aspektu volebních výsledků, je tak obecně vzhledem k vypjatému dění v období konání obecních voleb, s výjimkou zmíněného Švece<sup>31</sup> a dvou menších regionálních studií Vojtěcha Navrátila,<sup>32</sup> věnovaná v naší historiografii v lepším případě jen naprosto marginální pozornost v poznámce pod čarou s povšechnou zmínkou, že „komunální volební praxe ovšem ukázala nezáměr voličů o tento způsob úpravy volebních lístků.“<sup>33</sup>

Nezbývá tak nic jiného než pro zjištění výsledků přednostního hlasování pátrat v jednotlivých okresních a městských archivech ve fondech okresních úřadů, měst a obcí, výjimečně jako v případě Přerova lze tyto výsledky nalézt i v dobovém lokálním tisku.<sup>34</sup> Kvantita dochovaných výsledků z jednotlivých okresů<sup>35</sup> je různorodá: v některých případech se jedná o desítky obcí, v případě okresů Krnov, Litovel

23 Detlef BRANDES, *Sudetští Němci v krizovém roce 1938*, Praha 2012, s. 170–180.

24 Miroslav MOULIS, *Henleinovci a obecní volby v roce 1938*, in: *Historie okupovaného pohraničí 7 (1938–1945)*, Ústí nad Labem 2003, s. 153–172.

25 Vlastislav RŮŽEK, „Přijde den“ (*Es Kommt der Tag ...*), *Památky – příroda – život* 26, 1994, č. 1, s. 5–15.

26 Pavel ŠUSTALA, *Obecní volby na Novojičínsku v roce 1938*, *Vlastivědný sborník Novojičínska* 68, 2018, s. 73–110.

27 Michal ŠVEC, *Komunální politika ve Velké Praze. Obecní volby, politické strany a zvolené orgány v letech 1923–1938*, Praha 2012, s. 76–83.

28 Václav STIX, *Volby 1935 a 1938 na jihovýchodní Moravě*, bakalářská práce, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Brno 2006.

29 Jitka MOCOŤVÁ, *Vývoj politického okresu Most v roce 1938 se zaměřením na národnostní poměry*, rigorózní práce, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha 2009, s. 87–101.

30 Miroslava NOSKOVÁ, *Jablunkovsko ve volbách v roce 1938*, in: *Těšínsko* 40, 1997, č. 3, s. 15–19; EADEM, *Ostravsko a Bohumínsko ve volbách v roce 1938*, *Těšínsko* 41, 1998, č. 1, s. 18–22; EADEM, *Fryštátsko ve volbách v roce 1938*, in: *Těšínsko* 41, 1998, č. 2, s. 5–9; EADEM, *Českotěšínsko ve volbách v roce 1998*, in: *Těšínsko* 41, 1998, č. 3, s. 23–31; EADEM, *Frydecko ve volbách v roce 1938*, in: *Těšínsko* 41, 1998, č. 4, s. 1–8; EADEM, *Volební výsledky německých politických stran v obecních volbách v roce 1938 na Těšínsku*, in: *Těšínsko* 42, 1999, č. 2, s. 7–10.

31 M. ŠVEC, *Komunální politika*, s. 82–83.

32 Vojtěch NAVRÁTIL, „Experiment“ s přednostním hlasováním v obecních volbách v letech 1933–1938 na příkladu okresů Český Brod, Kolín a Poděbrady, *Středočeský sborník historický* 46, 2020, č. 1, s. 77–86; IDEM, *Voliči a „experiment“ s přednostním hlasováním v obecních volbách na Slovácku v letech 1935–1938*, in: *Slovácko* 62, 2020, s. 189–202.

33 Jiří KOCIAN – Vít SMETANA a kol., *Květnové volby 1946 – volby osudové? Československo před bouří*, Praha 2014, s. 30.

34 Haná 29, 1938, č. 121, s. 1.

35 Pokud v textu není zmíněno jinak, pak se vždy jedná o politické okresy, které sloužily coby územně-správní jednotky veřejné správy. Vedle nich existovaly ještě pro potřeby justice zpravidla menší soudní okresy.

a Valašské Meziříčí vždy jen o jedinou obci, které, pokud v nich nebylo odevzdáno alespoň tisíc voličských hlasů, byly v rámci této práce pro lepší přehlednost přiřazeny k některému z vedlejších okresů.<sup>36</sup> Vůbec žádné výsledky se pak nepodařilo nashromáždit z několika okresů, jež převážně spojovalo to, že již několik měsíců po těchto volbách byly alespoň zčásti součástí Německa. Specifickými případy pak byly okresy Brno-město a Olomouc-město, jelikož ty byly tvořeny vždy jen pouze stejnojmennými obcemi a volební období jejich zastupitelstev na jaře 1938 ještě neskončilo,<sup>37</sup> a také okres Hlučín, kde byly volby odvolány z důvodu nákazy slintavky a kulhavky.<sup>38</sup> Kvůli této nákaze dobytka pak byly na Moravě a ve Slezsku odvolány volby také v některých okresech v poslední etapě vypsané na 12. června (Bílovec, Hranice, Holešov, Kroměříž, Moravská Ostrava, Nový Jičín, Olomouc-venkov, Přerov, Valašské Meziříčí).<sup>39</sup> Z téhož důvodu se pak z jednotlivých obcí také nevolilo např. ve Fryčovicích (okres Místek),<sup>40</sup> Rychvalticích (Místek),<sup>41</sup> Tlumačově (Zlín)<sup>42</sup> či Veletinách (Uherský Brod), kdy v posledním případě úřady zjistily až čtyři dny před volbami, že je před nimi na třech zdejších statcích zatajován výskyt této infekční choroby.<sup>43</sup> Celkově se tak autorovi podařilo nashromáždit výsledky přednostního hlasování za 572 z 1 100 obcí (52,00 %), ve kterých se na Moravě a ve Slezsku voliči na jaře 1938 volby uskutečnily. Národnostní struktura obyvatel těchto obcí ale neodráží celkovou tehdejší národnostní strukturu Moravy a Slezska s tím, že na úkor německých obcí jsou disproporčně více, než by odpovídalo jejich podílu, zastoupeny obce z českého prostředí. I tak ale dle mínění autora, vzhledem k minimálnímu stavu dosavadního poznání, mají tyto výsledky svou cennou hodnotu.

Jelikož obyvatelstvo bylo v některých pohraničních okresech v meziválečném Československu národnostně významně promíšeno a ve vnitrozemí existovalo několik německých jazykových ostrovů, je pro lepší národnostně-regionální popis situace v textu vedle výrazů český okres a německý okres užíváno také pojmů český okres s německou menšinou, český okres s polskou menšinou, německý okres s českou

36 Konkrétně byl Zátor (Krnov) přiřazen k okresu Rýmařov, Tři Dvory (Litovel) k okresu Olomouc-venkov a Bynina (Valašské Meziříčí) k okresu Vsetín.

37 V Olomouci měly obecní volby proběhnout na podzim. Moravský deník 33, 1938, č. 172, s. 3.

38 Vilém PLAČEK, *Prajzáci II aneb Hlučinsko ve staronové vlasti 1920–1938*, in: Háj ve Slezsku 2007, s. 216; D. BRANDES, *Sudetští Němci*, s. 171.

39 Moravský deník 33, 1938, č. 132, s. 5; Přehled 8, 1938, č. 21, s. 1; Pozorovatel 35, 1938, č. 20, s. 4; Rovnost 47, 1938, č. 22, s. 3; P. ŠUSTALA, *Obecní volby*, s. 88. V okrese Valašské Meziříčí byly ze stejného důvodu odvolány i volby v Choryni a Perné, kde se mělo volit již 29. května. Národní listy 78, 1938, č. 139, s. 2; Noviny zpod Radhoště 16, 1938, č. 21, s. 5.

40 ZA Opava, SOkA Frýdek-Místek, f. OÚ Místek, kart. 897.

41 Ibidem, kart. 901.

42 Moravské noviny 90, 1938, č. 152, s. 2.

43 MZA Brno, SOkA Uherské Hradiště, f. OÚ Uherský Brod, kart. 849.

menšinou a národnostně nevyhraněný okres. V případě „menšinových“ okresů se jedná o okresy, kde druhá nejvíce zastoupená národnostní skupina tvořila alespoň 20 % obyvatel. Tento podíl byl stanoven arbitrárně v inspiraci jazykovým zákonem, jenž umožňoval v soudních okresech příslušníkům nečeskoslovenské národnosti menšiny, pokud tvořili alespoň pětinu jeho populace, komunikovat s úřady ve svém mateřském jazyce.<sup>44</sup> V případě národnostně nevyhraněných okresů se pak jedná o okresy, v nichž dle sčítání žádá ze zde zastoupených národností nečítala minimálně 60 % obyvatel, hranice byla rovněž stanovena arbitrárně.

### Dobové dění

Obecní volby se měly uskutečnit již v roce 1937, kdy byly dokonce již rozepsány v termínu v půli listopadu. Po incidentu v Teplicích – Šanově, kde po krajském dni SdP došlo mezi jejím poslancem Karlem Hermannem Frankem a policisty ke konfliktu,<sup>45</sup> byly ale coby vhodná záminka vládou Milana Hodži (RSZML) odloženy, jelikož panovaly obavy z rozkladu sudetoněmecké novoaktivistické fronty.<sup>46</sup> Nakonec byly obecní volby v celém Československu vypsány přibližně ve dvou třetinách obcí na květen a červen 1938.<sup>47</sup> Dle oficiálních statistických údajů bylo o rok dříve na Moravě a ve Slezsku celkem 3 324 obcí,<sup>48</sup> přičemž vypsané obecní volby se týkaly 2 019 obcí.<sup>49</sup> Z nich pak v důsledku podání jediné kandidátní listiny, dohody stran, nákazy dobytka či nepodání žádné kandidátní listiny volby odpadly v celkem 919 obcích (45,52 %).<sup>50</sup>

Z českého prostředí vzbuzoval z obcí, kde volby odpadly, spekulativní otázky případ Zlína. Dle tvrzení jejich politických odpůrců zde vedení firmy Baťa, jejíž kandidátní

44 § 2 Zákona č. 122/1920 Sb. z. a n. ze dne 29. února 1920 podle § 129 Ústavní listiny, jímž se stanoví zásady jazykového práva v Republice československé.

45 Podrobně k incidentu viz Jana MAŘÍKOVÁ, *Teplický incident*, bakalářská práce, Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, Praha 2011.

46 Jaroslav ŠEBEK, *Mezi křížem a národem. Politické prostředí sudetoněmeckého katolicismu v meziválečném Československu*, Brno 2006, s. 289.

47 ČSDSD původně prosazovala, aby se obecní volby uskutečnily až v září a byly postupně prováděny v dlouhém časovém úseku. Christof SCHAFFRANNEK, *Poslední fáze sociálně demokratického boje proti Sudetoněmecké straně na jaře a v létě 1938*, in: *Sudetští Němci proti Hitlerovi*. Sborník německých odborných studií, Praha 2008, s. 50.

48 *Statistická ročenka republiky Československé*, Praha 1938, s. 288. Počet obcí v době konání obecních voleb byl asi mírně nižší, jelikož krátce před nimi se spojily se Zlínem obce Kudlov, Louky nad Dřevnicí, Mladcová, Prštné a Příluky. Josef BARTOŠ – Jindřich SCHULZ – Miloš TRAPL, *Historický místopis Moravy a Slezska v letech 1848-1960, svazek VII.*, s. 205–208.

49 D. BRANDES, *Sudetští Němci*, s. 171. Dle původního nařízení ministerstva vnitra se mělo volit jen v obcích, kde uplynulo šestileté volební období zastupitelstva do konce roku 1937. Krátce před volbami pak přišlo zpřesnění, že na 12. června 1938 mají být vypsány volby i v těch obcích, kde uplynulo volební období do 1. května 1938. Valerián BYSTRICKÝ, *Od autonómie k vzniku Slovenského štátu*, Bratislava 2008, s. 121.

50 D. BRANDES, *Sudetští Němci*, s. 171.

listina Baťovci disponovala od roku 1923 v místním zastupitelstvu nadpoloviční většinou,<sup>51</sup> využívalo vůči nim dlouhodobě nezákonných nátlakových metod.<sup>52</sup> Při obecních volbách v roce 1938 dle zápisu volební komise stáhli jednu minutu před uzávěrkou svou kandidátní listinu jediní zbylí oponenti Baťovců – živnostníci,<sup>53</sup> o jejichž vztahu k firmě Baťa nejlépe vypovídala slova Ferdinanda Peroutky, že „z nenávisti k velkopodnikatelům dosud jim zůstala krutá nenávist k Baťovi.“<sup>54</sup> Jinak ale volby v českém prostředí odpadávaly především v důsledku dohody stran či dohody na společné jednotné kandidátní listině.

V německých oblastech volby odpadávaly naopak mnohdy pod násilným tlakem spjatým s výhružkami existenčního útlaku ze strany příslušníků SdP, kdy po německé anexi Rakouska v březnu 1938 tato strana pohltila německé agrárníky (BdL), křesťanské sociály (DCV) a živnostníky (DGP). Jediným relevantním oponentem SdP tak v rámci německého stranického spektra zůstala již jen Německá sociálně demokratická strana dělnická v ČSR (DSAP), část německých voličů dokázala ještě oslovit KSČ. SdP si rovněž podřídila významné německé spolky a němečtí občané hromadně vstupovali ve strachu do jejich řad, zatímco straničtí odpůrci byli veřejně ostrakizováni.<sup>55</sup>

V důsledku tvrdého postupu SdP vůči svým oponentům se tak např. v Dolních Dunajovicích (Mikulov) nemohli voleb zúčastnit kandidáti zdejší české menšiny, jelikož někteří na Němcích existenčně závislí čeští voliči odvolali po hrubém nátlaku své podpisy souhlasící s kandidaturou české kandidátní listiny.<sup>56</sup> V Kutlberku (dnešní

51 Moravský večerník 2, 1923, 210, s. 2; Lidové noviny 35, 1927, č. 525, s. 1; Lidové noviny 39, 1931, č. 486, s.2.

52 Viz např. Bohumil LEHÁR, *Dějiny Baťova koncernu (1894–1945)*, Praha 1960.

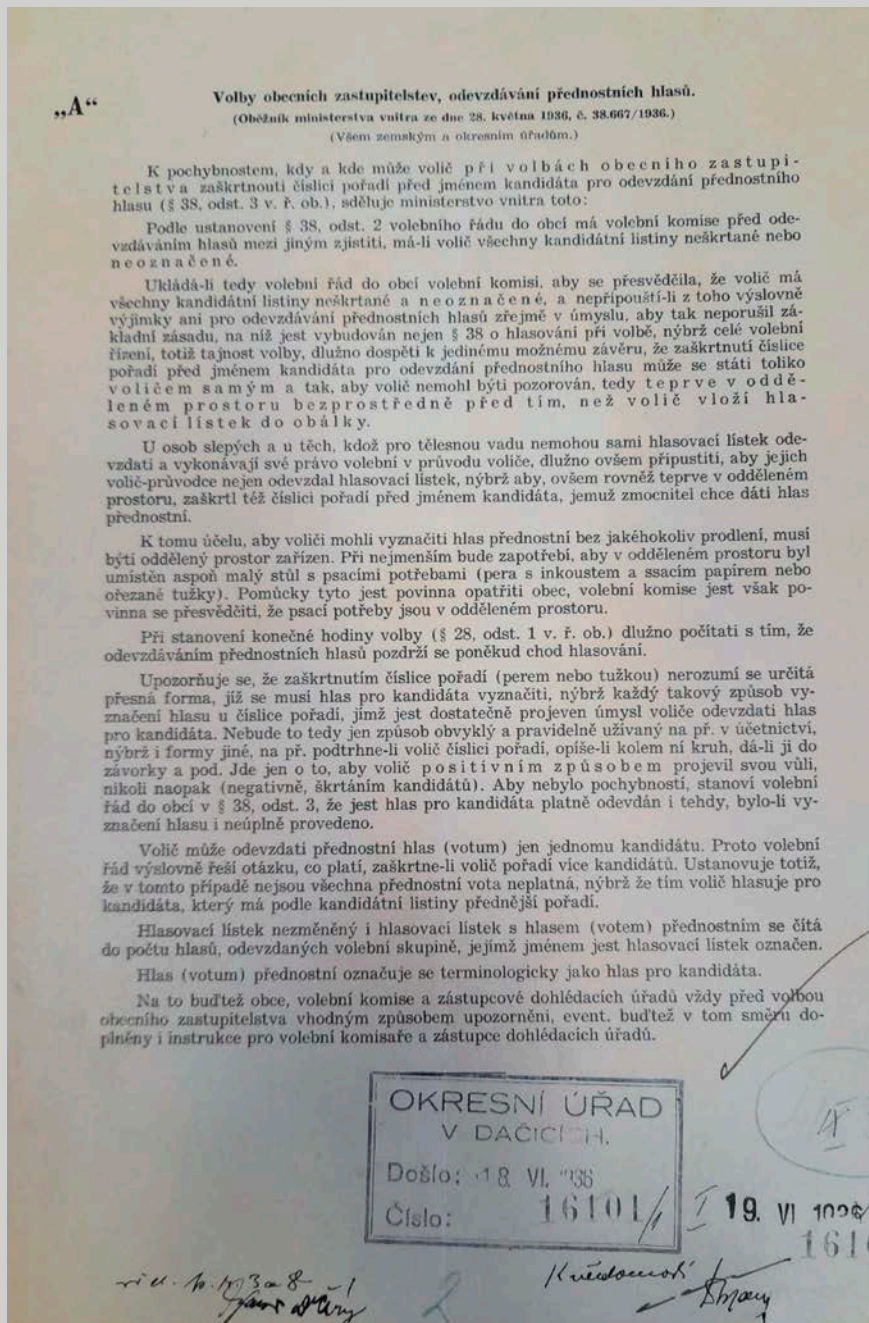
53 MZA Brno, SOKA Zlín, f. OÚ Zlín, inv. č. 579. Lidové noviny uváděly, že se tak stalo ne jednu, ale 15 minut před koncem (a bez jakéhokoliv bližšího vysvětlení). Lidové noviny 46, 1938, č. 271, s. 2. Jiné listy a týdeníky o stažení kandidátní listiny ČZOSS nepsaly či informovaly max. jen o tom, že KSČ dokázala místo potřebných 100 voličských podpisů pro podání kandidátní listiny získat pouze 58 (pro zaregistrování kandidátní listiny musel u každé v závislosti na velikosti obce podepsat souhlas s její kandidaturou zákonem předepsaný minimální počet voličů – nekandidátů). Pozor 45, 1938, č. 149, s. 2; Zlín 8, 1938, č. 22, s. 3.

54 Ferdinand PEROUTKA, *Budování státu III*, Praha 1991, s. 1099. V letech 1921–1928 bylo v důsledku koncentrace výroby v obuvnictví likvidováno na 20 000 živností a ČZOSS se neúspěšně snažila o zavedení některých opatření k omezení expanze Batí (redukce filiálek, zrušení továrních správkáren). Pavel MAREK, *Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská v politickém systému ČSR v letech 1918–1938*, Olomouc 1995, s. 45.

55 Piotr M. MAJEWSKI, *Sudetští Němci 1848–1948. Dějiny jednoho nacionalismu*, Brno 2014, s. 356; R. VAŠEK, *Krizové jaro*, s. 895; Milena JESENSKÁ, *Nad naše síly*, Olomouc 1997, s. 24–25, s. 24–25.

56 MZA Brno, SOKA Břeclav se sídlem v Mikulově, f. OÚ Mikulov, kart. 172; Emil KORDIOVSKÝ, *Břeclavsko a Mikulovsko v roce 1938 až do okupace 10. října 1938*, Jižní Morava 54, 2018, s. 298. Následně byli na necelý měsíc vzati do zajišťovací vazby místostarosta, zastupující dlouhodobě nemocného starosta, jeden radní, tajemník obce a místní „vůdce“ SdP.





Obr. 1: Oběžník ministerstva vnitra "s instrukcemi pro OÚ ve věci možnosti udělování přednostních hlasů v obecních volbách v roce 1938.<sup>57</sup>

Spálené, Krnov) byla zase kandidátní listina DSAP stažena po nátlaku zdejšího starosty,<sup>58</sup> další podobné případy lze pak nalézt např. v okresech Moravská Třebová či Krnov.<sup>59</sup> Ojedinelými výjimkami z tohoto trendu byly v pohraničí naopak Dolní Olešná (Šumperk),<sup>60</sup> Jestřebice (Šumperk),<sup>61</sup> Litobratřice (Mikulov)<sup>62</sup> či Loděnice (Mikulov),<sup>63</sup> kde se byla SdP schopna dohodnout s DSAP, resp. v posledním případě s místními Čechy, na (v případě DSAP symbolickém) zastoupení svých odpůrců v zastupitelstvu.<sup>64</sup>

1./ tiskových /zadnějších/kandidátů je méně nežli počet mandátů straně  
příkázaných anebo  
2./ je jich stejně nebo dokonce více.

ad 1./ Zadnější kandidát, který získal potřebný počet přednostních hlasů,  
===== nastupuje na zvolené místo za /t.j.město/ posledního /předposled-  
ního atd./ kandidáta, jenž měl býti zvolen a sám nezískal potřebný počet  
přednostních hlasů; zde takoví kandidáti nastupují od zadu. =====

Na př. Volební skupina získala 4 mandáty. Volební číslo je 35 ; počet  
přednostních hlasů rovnající se volebnímu číslu /35/ získali 2 kandidáti,  
a to:

Kandidát čis.	získal přednostních hlasů
1	0
2	5
3	4
4	20
5	10
6	35
7	30
8	37

Kandidáti číslo 8 a 6 získali počet přednostních hlasů, rovnající se  
volebnímu číslu. Oba tedy budou prohlášeni za zvoleny na místo kandidátů  
čís. 3 a 4, kteří by jinak byli bývali zvoleni podle pořadí na kand. listině,  
ale zvoleni nebudou, poněvadž nezískali sami potřebného počtu před-  
nostních hlasů. /Měli-li by kandidáti čís. 8 a 6 stejný počet hlasů /na  
př. oba 35, rozhoduje pořadí podle kand. listiny - to však nemá praktické-  
ho významu/. Kandidáti čís. 3 a 4 stávají se nejbližšími náhradníky, a to  
podle pořadí v kand. listině, tedy čís. 3. stává se prvním, čís. 4 druhým  
náhradníkem, pak teprve přijde jako náhradník třetí kandidát čís. 5 a  
další čís. 7.

Obr. 2: Oběžník ministerstva vnitra týkající se zvolení kandidátů pomocí přednostních hlasů.<sup>65</sup>

Před samotnými volbami byly v některých periodických publikovány návody a vysvětlení fungování systému přednostního hlasování. Většinou se jednalo o strohé neutrální

58 ZA Opava, SOkA Bruntál se sídlem v Krnově, f. OÚ Krnov, kart. 457.

59 D. BRANDES, *Sudetští Němci*, s. 156.

60 ZA Opava, SOkA Šumperk, f. OÚ Šumperk I, kart. 41.

61 Ibidem, f. AO Jestřebí, kart. 1/3.

62 MZA Brno, SOkA Břeclav se sídlem v Mikulově, f. OÚ Mikulov, kart. 175.

63 Ibidem, kart. 174.

64 V Loděnici se jednalo o svého druhu tradici, jelikož se zde vždy dokázali místní Němci a Češi vzájemně dohodnout na rozdělení mandátů v obecním zastupitelstvu již od prvních poválečných obecních voleb v roce 1919 a v celé meziválečné éře tak místní voliči nikdy nešli v obecních volbách volit. Národní listy 78, 1938, č. 149, s. 2.

65 MZA Brno, SOkA Vsetín, f. AM Vsetín, inv. č. 312, kart. 23.

informace, což byl třeba případ tisku agrárníků,<sup>66</sup> lidovců,<sup>67</sup> kdy jejich valašský list *Noviny zpod Radhoště* ale předvídavě soudil, že to bude mít význam převážně jen „v menších obcích, kde je volební číslo malé, [protože – pozn. autora] rodiny mají některé více hlasů, než je třeba na mandát“.<sup>68</sup> Stejně tak tomu bylo u živnostníků, jejichž ústřední list pro Moravu a Slezsko *Moravský deník* vyjadřoval naději, že v tehdejší těžké době „snad toto nové opatření zabrání tomu, že mnozí voliči raději, nežli by volili kandidátní listinu ve svém celku, odevzdávali prázdné obálky nebo neplatné kandidátky, či konečně se voleb nezúčastňovali“<sup>69</sup> SdP<sup>70</sup> či nestranických listů.<sup>71</sup>

Nejpozitivněji o přednostním hlasování referoval asi tisk NSj. Stranický regionální deník *Pozor* v případě obecních voleb v Mohelnici a zdejší menšinové jednotné české kandidátní listiny vyzýval, aby ti čeští voliči, jež stejně jako pisatele nezaujali kandidáti na předních místech, hlavně volili a přednostním hlasováním dali případně možnost níže postaveným kandidátům.<sup>72</sup> K udělování přednostních hlasů voliče všech stran burcoval na stránkách *Národní politiky* i funkcionář *Společnosti pro svobodné volby* a pozdější sekretář prezidenta Emila Háchy Josef Kliment, jenž – i přes dle jeho mínění nedostatečné uvolnění přísně vázaných kandidátních listin – vyzýval voliče, aby nesouhlas s pořadím kandidátů na kandidátních listinách nevyjadřovali neplatným hlasem, ale aby zaškrtnli některého z kandidátů. Dle jeho názoru „vybrané osoby by pak určovaly politiku stran, nikoli naopak strany politiku zvolených osob.“<sup>73</sup>

Naopak v periodikách národních socialistů pro oblast Valašska, Hané a severní Moravy, vycházejícím v jednotlivých regionech se stejným obsahem pod různými názvy (*Holešovské listy*, *Hlasatel*, *Jesenická stráž*), pisatel příznivce strany před volbami nepřímě odrazoval od udělování přednostních hlasů. Odůvodňoval to tím, že udělování přednostních hlasů v případě ČSNS není vůbec třeba, jelikož strana staví na přední místa kandidátní listiny nejschopnější kandidáty a jejich obsazení mělo procházet širokou diskusí mezi všemi stoupenci strany.<sup>74</sup>

66 *Domovina domkářů a malorolníků* 20, 1938, č. 19, s. 5; *Venkov* 33, 1938, č. 116, s. 4; *Večer* 25, 1938, č. 116, s. 4; *Svoboda* 20, 1938, č. 117, s. 3; *Svoboda* 20, 1938, č. 120, s. 6.

67 *Noviny zpod Radhoště* 16, 1938, č. 21, s. 5; *Slovácké noviny* 55, 1938, č. 23, s. 2.

68 *Noviny zpod Radhoště* 16, 1938, č. 21, s. 5.

69 *Moravský deník* 33, 1938, č. 112, s. 4.

70 *Neues Tagblatt für Schlesien und Nordmähren* 5, 1938, č. 114, s. 10. Samotná SdP vydala před volbami komuniké, ve kterém k přednostnímu hlasování zaujmula negativní stanovisko, jelikož se nemělo jednat o skutečně praktické zlepšení obecního volebního řádu, ale jen o teoretické hračičkaření. *Národní listy* 78, 1938, č. 147, s. 2.

71 *Zájmy Slovače* 18, 1938, č. 19, s. 4; *Lidové noviny* 46, 1938, č. 254, s. 2; *Lidové noviny* 46, 1938, č. 255, s. 3.

72 *Pozor* 45, 1938, č. 147, s. 3.

73 *Národní politika* 56, 1938, č. 126, s. 4; *Národní politika* 56, 1938, č. 133, s. 4.

74 *Hlasatel* 38, 1938, č. 19, s. 2; *Jesenická stráž* 8, 1938, č. 19, s. 7.

## Využívání přednostních hlasů

Z celkového počtu 430 588 voličů<sup>75</sup> jich jakýmkoliv způsobem označilo některého z kandidátů 23 575 (5,48 %), což byl mírně podprůměrný podíl voličů než např. v Praze (5,74 %).<sup>76</sup> Velmi znatelné byly již na první pohled v celkovém přehledu rozdíly v míře udělování přednostních hlasů mezi voliči v českých okresech a voliči v ostatních „typech“ okresů. V českých okresech zaškrtnulo některého z kandidátů 7,15 % voličů, zatímco v českých s polskou, resp. německou menšinou 1,67 % a 1,62 % voličů, v německých s českou menšinou 1,47 % a německých 1,41 % voličů. V německých okresech či okresech s některou národnostní menšinou přitom čeští voliči podíl udělených přednostních hlasů zvyšovali, zatímco němečtí voliči jej velmi výrazně a polští mírně snižovali. V národnostně nevyhraněných okresech Český Těšín a Nový Jičín přednostního hlasování využilo 1,83 % voličů, kdy u voličů českých stran činil tento podíl 2,73 %, u polských stran to bylo 0,92 %, u stran německých 0,15 % a u KSČ, u níž nelze národnostní složení jejího elektorátu určit, jelikož nacházela voličskou podporu napříč národnostním spektrem, pak 1,03 %.

Regionálně z jednotlivých okresů nad ostatními vyčníval okres Kroměříž (29,47 %), kde se ale jednalo o výsledek pouze ze dvou obcí (Morkovice, Dětkovice) s dohromady přibližně 1 500 voliči. Jinak byli voliči v udělování přednostních hlasů nejaktivnější na Slovácku (Hodonín, Uherské Hradiště, Uherský Brod), zčásti na Hané (Holešov, Hranice) a ve dvou okresech západně od Brna (Tišnov, Velké Meziříčí), kde jejich procento dosahovalo dvouciferných hodnot nebo se jim blížilo. Naopak mezi okresy s nejnižším procentem voličů využívajících přednostních hlasů se řadily vedle většinově německých okresů či německých okresů s českou menšinou národnostně neutrální okresy Český Těšín a Nový Jičín, české okresy s německou, resp. polskou menšinou Jihlava, Zábřeh a Fryštát, také většinově české okresy Boskovice, Frýdek, Místek, Moravské Budějovice, Moravský Krumlov, Olomouc-venkov či Vyškov. Z této poslední skupiny vynikají zejména okresy Frýdek a Moravský Krumlov, kde se z dvouciferného počtu obcí nepodařilo zásluhou přednostních hlasů proniknout žádnému kandidátovi z nevolitelného místa do zastupitelstva.

75 Ve volbách do poslanecké sněmovny v roce 1935 bylo na Moravě a ve Slezsku pro srovnání ve všech tehdejších 3 324 obcích celkem odevzdáno 2 024 968 platných hlasů. *Statistická ročenka*, Praha 1936, s. 269.

76 M. ŠVEC, *Komunální politika*, s. 82.

Tab. 1: Využití přednostních hlasů a počty zvolených kandidátů v obecních volbách v roce 1938 dle jednotlivých okresů

<b>Okres</b>	<b>Obcí</b>	<b>Hlasů</b>	<b>Pref. hl.</b>	<b>Podíl</b>	<b>Mandátů</b>	<b>Zvol.</b>
Boskovice	31	14 573	393	2,70 %	468	2
Brno-venkov	17	10 941	450	4,41 %	291	1
Dačice	16	6 955	288	4,14 %	222	1
Frýdek	21	21 706	322	1,48 %	435	0
Hodonín	24	20 385	2 542	12,47 %	486	8
Holešov	9	6 396	898	14,04 %	144	2
Hranice	7	2 383	220	9,23 %	99	3
Hustopeče	17	13 123	907	6,91 %	351	4
Kroměříž	2	1 527	450	29,47 %	42	0
Kyjov	24	15 009	1 149	7,66 %	408	5
Místek	19	18 780	569	3,03 %	438	4
Moravské Budějovice	8	7 110	206	2,89 %	156	0
Moravský Krumlov	14	4 236	99	2,34 %	192	0
Nové Město na Moravě	6	4 480	197	4,40 %	111	2
Olomouc-venkov	3	1 106	1	0,09 %	42	0
Přerov	4	14 540	888	6,11 %	102	1
Prostějov	37	19 949	853	4,28 %	615	7
Tišnov	19	3 886	515	13,25 %	231	9
Třebíč	34	20 148	1 125	5,57 %	489	9
Uherské Hradiště	39	34 893	3 942	11,30 %	774	9
Uherský Brod	52	27 291	2 947	10,80 %	849	19
Velké Meziříčí	32	10 748	1 174	10,92 %	420	16
Vsetín	9	11 031	680	6,16 %	204	3
Vyškov	3	1 426	44	3,09 %	48	0
Zlín	22	11 503	877	7,62 %	327	4
České	469	304 125	21 736	7,15 %	7 944	109
Jihlava	23	28 166	395	1,40 %	354	4
Zábřeh	3	5 455	149	2,73 %	78	0
České s něm. menšinou	26	33 621	544	1,62 %	432	4
Fryštát	2	6 466	108	1,67 %	66	0
České s pol. menšinou	2	6 466	108	1,67 %	66	0
Frývaldov	6	6 501	23	0,35 %	153	0
Mikulov	8	6 698	188	2,81 %	162	2

Moravský Beroun	1	1 498	50	3,34 %	30	0
Rýmařov	13	9 286	78	0,84 %	213	1
Německé	28	23 983	339	1,41 %	558	3
Moravská Třebová	3	9 233	11	0,12 %	84	0
Šternberk	2	1 504	62	4,12 %	39	1
Šumperk	33	36 362	495	1,36 %	660	2
Něm. s čes. menšinou	38	47 099	568	1,20 %	783	3
Český Těšín	8	12 432	232	1,87 %	165	1
Nový Jičín	1	2 862	48	1,68 %	30	0
Národ. nevyhraněné	9	15 294	280	1,83 %	195	1
Celkem	572	430 588	23 575	5,48 %	9 978	120

Zdroj: Haná 29, 1938, č. 121, s. 1.; MZA Brno, SOKa Blansko, f. OÚ Boskovice, kart. 505–518; MZA Brno, SOKa Brno-venkov se sídlem v Rajhradě, f. AM Blučina, kart. 7; Ibidem, f. OÚ Brno-venkov I, kart. 748–750; Ibidem, f. OÚ Tišnov, kart. 94–108; MZA Brno, SOKa Břeclav se sídlem v Mikulově, f. AM Valtice, kart. 55; Ibidem, f. AO Přibice, kart. 119; Ibidem, f. OÚ Hustopeče, kart. 276–277, 574–581; Ibidem, f. OÚ Mikulov, kart. 171–180; MZA Brno, SOKa Hodonín, f. OÚ Hodonín I, kart. 1172–1178; Ibidem, f. OÚ Kyjov, kart. 207–214; MZA Brno, SOKa Jihlava, f. OÚ – ONV Jihlava, kart. 673–683; MZA Brno, SOKa Kroměříž, f. AM Morkovice, kart. 1; Ibidem, f. OÚ Holešov, kart. 52–63; MZA Brno, SOKa Třebíč, f. AM Třebíč, kart. 441; Ibidem, f. OÚ Třebíč I, kart. 720–732; MZA Brno, SOKa Třebíč, pracoviště v Moravských Budějovicích, f. AM Jemnice, kart. 42; Ibidem, f. AM Moravské Budějovice, kart. 238; Ibidem, f. AM Jaroměřice nad Rokytnou, kart. 63; Ibidem, f. OÚ Moravské Budějovice, kart. 236–238; MZA Brno, SOKa Uherské Hradiště, f. AO Jarošov, kart. 5; Ibidem, f. AO Mařatic, kart. 11; Ibidem, f. OÚ Uherské Hradiště I, kart. 1585–1590; Ibidem, f. OÚ Uherský Brod, kart. 840–850; MZA Brno, SOKa Vsetín, f. AM Vsetín, kart. 23; Ibidem, f. AO Bynina, kart. 1; Ibidem, f. AO Halenkov, kart. 1; Ibidem, f. AO Lhota u Vsetína, kart. 1; Ibidem, f. AO Liptál, kart. 1; Ibidem, f. AO Lužná, kart. 1; Ibidem, f. AO Malé Karlovice, kart. 1; Ibidem, f. AO Mikulůvka, kart. 1; Ibidem, f. AO Nový Hrozenkov, kart. 1; MZA Brno, SOKa Vyškov se sídlem ve Slavkově u Brna, f. AM Nové Hvězdlice, kart. 4, Ibidem, f. AO Dětkovice, kart. K2; Ibidem, f. AO Němčany, kart. 3; Ibidem, f. AO Podomí, kart. 1K; MZA Brno, SOKa Zlín, f. OÚ – ONV Zlín, inv. č. 529–581; MZA Brno, SOKa Znojmo, f. OÚ Moravský Krumlov, kart. 371–373, MZA Brno, SOKa Žďár nad Sázavou, f. AM Město Žďár, kart. 263; Ibidem, f. AM Nové Město na Moravě, kart. 373; Ibidem, f. AO Bolesín, kart. 1; Ibidem, f. AO Domanín, kart. 1; Ibidem, f. AO Moravec, neuspořádaná část (Volby 1931 a 1938); Ibidem, f. AO Nová Ves (u Heřmanova), kart. 1; Ibidem, f. AO Olešnička, kart. 1; MZA Brno, SOKa Žďár nad Sázavou, pracoviště ve Velkém Meziříčí, f. OÚ Velké Meziříčí, kart. 213–229; SOA Hradec Králové, SOKa Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. AM Březová nad Svitavou, kart. 236; Ibidem, f. AM Svitavy, kart. 430; Ibidem, f. AO Boršov, kart. 9; SOA Třeboň, SOKa Jindřichův Hradec, f. OÚ Dačice, kart. 822–824; ZA Opava, SOKa Bruntál se sídlem v Krnově, f. AM Dvorce, kart. 59; Ibidem, f. OÚ Rýmařov, kart. 204–211; Ibidem, f. OÚ Krnov, kart. 456; ZA Opava, SOKa Frýdek Místek, f. AO Dobrá, kart. 2; Ibidem, f. AO Dolní Domaslavice, kart. 1; Ibidem, f. AO Horní Domaslavice, kart. 1; Ibidem, f. AO Smilovice, kart. 1; Ibidem, f. OÚ Frýdek, kart. 335, 546–548, 583–584, 587; Ibidem, f. OÚ Místek, kart. 897–90; ZA Opava, SOKa Jeseník, f. OÚ Jeseník I, kart. 231–240; ZA Opava, SOKa Karviná, f. OÚ Český Těšín, kart. 303; Ibidem, f. AM Fryštát, kart. 687; Ibidem, f. AO Prostřední Suchá, kart. 2; ZA Opava, SOKa Nový Jičín, f. AO Kopřivnice, kart. 7; ZA Opava, SOKa Olomouc, f. AO Tři Dvory, kart. 1; Ibidem, f. AO Troubelice, kart. 5; Ibidem, f. AO Příkazy, kart. 1; Ibidem, f. AO Lošov, kart. 1; Ibidem, f. AO Šumvald, kart. 9; ZA Opava, SOKa Přerov, f. AM Tovačov, kart. 9; Ibidem, f. AO Čekyně, kart. 1; Ibidem, f. AO Želatovice, kart. 1; Ibidem, f. OÚ Hranice, kart. 615, 617, 620, 622–623; ZA Opava, SOKa Prostějov, f. OÚ Prostějov, kart. 496–514, 516; ZA Opava, SOKa Šumperk, f. AM Loštice, kart. 215a; Ibidem, f. AM Mohelnice, kart. 238; Ibidem, f. AO Hanušovice, kart. 3; Ibidem, f. AO Usov, kart. 5; Ibidem, f. OÚ Šumperk I, kart. 41–44.

Z hlediska velikosti obcí nejvíce procentuálně kandidáty zaškrtovali voliči ve druhé nejmenší kategorii obcí, tedy v těch s 201–500 obyvateli, kde tak učinil přibližně každý desátý z nich (10,63 %). V dalších čtyřech zbývajících velikostních kategoriích obcí, zahrnující ty s počtem až do 2 000 obyvatel, využilo nabízenou možnost označit některého z kandidátů přibližně 7–8 % voličů. U obcí s počtem 2 001 – 5 000 obyvatel označilo volební lístek 4,32 % voličů, aby se nejméně k využívání přednostních hlasů uchýlovali voliči v největších obcích, tedy tam, kde byla volena 36členná (2,48 %) a 42členná zastupitelstva (3,05 %), kdy ale poslední kategorie čítala pouze dvě obce (Jihlava, Přerov).<sup>77</sup> I v těchto posledních dvou zmíněných kategoriích obcí byly obrovské vzájemné rozdíly, když třeba v Jihlavě,<sup>78</sup> Rýmařově,<sup>79</sup> Starém Městě (Uherské Hradiště),<sup>80</sup> Svitavách (Moravská Třebová),<sup>81</sup> Šumperku,<sup>82</sup> Třebíči,<sup>83</sup> Třinci (Český Těšín)<sup>84</sup> či Uherském Brodě<sup>85</sup> nevyužilo přednostního hlasu ani procento voličů, ve Vsetíně<sup>86</sup> a Velkém Meziříčí<sup>87</sup> zaškrtovalo některého kandidáta okolo pěti procent, v Přerově<sup>88</sup> necelých sedm a v Holešově<sup>89</sup> téměř každý pátý volič (18,1 %).

Nabízí se tedy jako možná interpretace to, že v roce 1938 přednostního hlasování na Moravě a ve Slezsku užívali především (čeští) venkovští voliči z menších obcí. V trochu nižší míře pak voliči ve středně velkých obcích, jelikož zde také ještě měli větší šanci dobře poznat osobně jednotlivé kandidáty, zatímco se vzrůstajícím počtem obyvatel, zvyšující se anonymitou dané obce a tím horší znalostí kandidátů,<sup>90</sup> byť to neplatilo úplně stoprocentně, využívání přednostních hlasů klesalo. A to tak, že v některých

77 V případě obecních voleb v Opavě, kde bylo také voleno 42členné zastupitelstvo, se autorovi z tisku podařilo zjistit, že zde celkově udělilo přednostní hlas 42 z 20 049 voličů (0,21 %), ale bez podrobností o tom, kolik to bylo v rámci jednotlivých stran. Neues Tagblatt für Schlesien und Nordmähren 5, 1938, č. 138, s. 7. Kdyby byla započítána i Opava, pak by podíl voličů, kteří využili přednostní hlasy, byl u obcí s 42člennými zastupitelstvy 1,97 %.

78 MZA Brno, SOKA Jihlava f., OÚ – ONV Jihlava, kart. 673.

79 ZA Opava, SOKA Bruntál se sídlem v Krnově, f. OÚ Rýmařov, kart. 209.

80 MZA Brno, SOKA Uherské Hradiště, f. OÚ Uherské Hradiště I, kart. 1586.

81 SOA Hradec Králové, SOKA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. AM Svitavy, kart. 430.

82 ZA Opava, SOKA Šumperk, f. OÚ Šumperk I, kart. 43.

83 MZA Brno, SOKA Třebíč, f. AM Třebíč, kart. 441.

84 ZA Opava, SOKA Karviná, f. OÚ Český Těšín, kart. 303.

85 MZA Brno, SOKA Uherské Hradiště, f. OÚ Uherský Brod, kart. 848.

86 MZA Brno, SOKA Vsetín, f. AM Vsetín, kart. 23.

87 MZA Brno, SOKA Žďár nad Sázavou, pracoviště ve Velkém Meziříčí, f. OÚ – ONV Velké Meziříčí, kart. 228.

88 Haná 29, 1938, č. 121, s. 1.

89 MZA Brno, SOKA Kroměříž, f. OÚ Holešov, kart. 55.

90 Karel Čapek k tomuto v souvislosti s obecními volbami v metropoli příhodně poznamenal: „Abyste věděli, máme dohromady 1374 kandidátů na pražskou radnici. Jsem už dost dlouho pražským obyvatelem a myslím jsem, že naše hlavní město obstojně znám; ale z těch 1374 kandidátů jsem v životě potkal stěží tučet, a sotva padesát bude těch, o kterých jsem kdy něco četl nebo slyšel v souvislosti s veřejnými úkoly.“ Lidové noviny 46, 1938, č. 256, s. 1.

větších obcích jako např. v Blansku (Boskovice),<sup>91</sup> Starém Městě,<sup>92</sup> Svitavách,<sup>93</sup> Rýmařově<sup>94</sup> či Třinci,<sup>95</sup> kde bylo v každé z nich odevzdáno alespoň 3 000 platných hlasů, byl celkový počet udělených přednostních hlasů nižší než v Litavě (Boskovice)<sup>96</sup> či Valdíkově (Třebíč),<sup>97</sup> ve kterým přitom ale nevolilo ani 100 voličů. Naprosto unikátní pak byla situace v Třebíči, kde – alespoň dle zápisů volebních komisí – z 9 032 zdejších voličů přednostní hlas neudělil vůbec žádný.

Tab. 2: Podíl využití přednostních hlasů dle velikosti obcí

Počet obyvatel	Hlasů	Přednostních hlasů	%	Počet obcí
Do 200	2 534	200	7,89	27
201 – 500	32 591	3 464	10,63	168
501 – 1 000	73 283	5 471	7,47	177
1 001 – 1 500	47 887	3 333	6,96	68
1 501 – 2 000	38 568	2 671	6,93	39
2001 – 5 000	130 478	5 641	4,32	76
5 001 – 20 000	72 491	1 796	2,48	15
20 001 – 50 000	32 756	999	3,05	2
Celkem	430 588	23 575	5,48	572

Ve 227 obcích, což činilo přibližně dvě pětiny z celkového počtu, ponechali všichni zdejší voliči volební lístek bez jakékoliv změny, přičemž největší obcí z nich byla již zmíněná Třebíč. Méně jak jedno procento voličů udělilo přednostní hlas v 45 obcích (7,87 %), takže tedy v souhrnu v necelé polovině sledovaných moravských a slezských obcí využili voliči přednostního hlasovacího práva v naprosto minimálním počtu. V 82 obcích (14,34 %) přednostní hlas udělilo 1–4,99 % voličů, v dalších 67 obcích (11,71 %) byl podíl voličů činících změnu na svém volebním lístku 5–9,99 %. Ve zbylých 151 obcích (26,40 %) činil počet voličů využívajících této novinky ve volebním zákonodárství dvojciferný počet. Nadpoloviční pak byl celkový podíl voličů, kteří některému z kandidátů udělili přednostní hlas, celkem v 15 obcích, většinou ze Slovácka.

91 MZA Brno, SOkA Blansko, f. OÚ Boskovice, kart. 510.

92 MZA Brno, SOkA Uherské Hradiště, f. OÚ Uherské Hradiště I, kart. 1586.

93 SOA Hradec Králové, SOkA Svitavy se sídlem v Litomyšli, f. AM Svitavy, kart. 430.

94 ZA Opava, SOkA Bruntál se sídlem v Krnově, f. OÚ Rýmařov, kart. 209.

95 ZA Opava, SOkA Karviná, f. OÚ Český Těšín, kart. 303.

96 MZA Brno, SOkA Brno-venkov se sídlem v Rajhradě, f. OÚ Tišnov, kart. 101.

97 MZA Brno, SOkA Třebíč, f. OÚ Třebíč, kart. 731.



Naprostým unikátem mezi nimi pak byly Boršice u Blatnice (Uherské Hradiště). V nich měli voliči ve volbách na výběr mezi třemi lidoveckými, jednou agrárnickou a jednou s agrárníky spjatou kandidátní listinou Československé strany křesťansko-sociální,<sup>98</sup> přičemž z 583 zdejších voličů jich udělilo přednostní hlas všech 583.<sup>99</sup> Je třeba ještě zmínit, že v ojedinělých případech se objevovaly i případy, kdy v obci všechny udělené přednostní hlasy získal jediný kandidát.

Tab. 3: Obce s voliči nejvíce udělující přednostní hlasy

Obec	Okres	Počet hlasů	Počet předn. hlasů	%
Boršice u Blatnice	Uherské Hradiště	583	583	100,00
Horní Němčice	Dačice	112	81	72,32
Nechvalín	Kyjov	319	229	71,79
Braníškov	Tišnov	146	90	61,64
Valdík	Třebíč	86	51	59,30
Josefov	Hodonín	152	86	56,58
Popov	Uherský Brod	210	116	55,24
Ostrovánky	Kyjov	181	99	54,70
Křekov	Uherský Brod	136	73	53,68
Vlkov	Velké Meziříčí	191	102	53,40
Nové Dvory	Dačice	51	27	52,94
Litava	Tišnov	63	33	52,38
Drválovice	Boskovice	181	94	51,93
Divnice	Uherský Brod	227	117	51,54
Polichno	Uherský Brod	204	104	50,98

Zdroj: MZA Brno, SOKA Blansko, f. OÚ Boskovice, kart. 505a; MZA Brno, SOKA Brno-venkov se sídlem v Rajhradě, f. OÚ Tišnov, kart. 95, 101; MZA Brno, SOKA Hodonín, f. OÚ Hodonín, kart. 1172; Ibidem, f. OÚ Kyjov, kart. 213; MZA Brno, SOKA Třebíč, f. OÚ Třebíč, kart. 731; MZA Brno, SOKA Uherské Hradiště, f. OÚ Uherské Hradiště, kart. 1588; Ibidem, f. OÚ Uherský Brod, kart. 842, 844, 845b; MZA Brno, SOKA Žďár nad Sázavou, pracoviště ve Velkém Meziříčí, f. OÚ-ONV Velké Meziříčí, kart. 217; SOA Třeboň, SOKA Jindřichův Hradec, f. OÚ Dačice, kart. 822–823.

98 Strana vznikla v roce 1929 pod vedením poslance Antonína Čuříka secesí od ČSL. Miloš TRAPL, Československá strana lidová, in: Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004. I. díl: období 1861–1938, Brno 2005, s. 676–677.

99 MZA Brno, SOKA Uherské Hradiště, f. OÚ Uherské Hradiště, kart. 1588.

## Úspěšnost kandidátů

Zákonem vyžadovaného kvora se podařilo dosáhnout celkem 160 kandidátům ve 118 z celkového počtu 572 obcí (20,63 %). Mírně nadpoloviční většina těchto úspěšných kandidátů byla nominanty RSZML (81), které s notným odstupem následovali příslušníci ČSL (42), kdy tyto dvě strany postavily vlastní kandidátní listiny v nejvíce obcích ze všech stran, v obou případech bylo toto číslo vyšší jak 460. Další úspěšní kandidáti kandidovali za ČSDSD (9), ČSNS (8), SdP (4), společné české menšinové kandidátní listiny (2), společnou kandidátní listinu pravicových stran (2), KSČ (1), ČŽOSS (1) a zbylých deset kandidovalo za různá místní sdružení včetně jednoho kandidáta na kandidátní listině zaměstnanců firmy Baťa v Klečůvce (Zlín).<sup>100</sup>

Jelikož ale někteří z úspěšných kandidátů by vzhledem ke svému postavení na kandidátní listině získali mandát i bez pomoci přednostních hlasů, ty tak dopomohly ke změně personálního obsazení pouze 120 zastupitelských mandátů v 96 obcích.<sup>101</sup> To znamenalo 1,20 % z celkového počtu 9 978 rozdělovaných mandátů.<sup>102</sup> Z jednotlivých okresů byl tento podíl nejvyšší v Tišnově (3,90 %), Velkém Meziříčí (3,81 %), Hranicích (3,03 %) a Uherském Brodě (2,24 %). Z těchto úspěšných kandidátů, kteří za své zvolení vdělili pouze přednostním hlasům, jich přibližně polovina kandidovala na kandidátních listinách RSZML (59), a to především na Slovácku (Kyjov, Hodonín, Uherské Hradiště, Uherský Brod), části Vysočiny (Velké Meziříčí, Třebíč) a na Prostějovsku, dále následovali kandidáti ČSL (29), kteří byli většinou zvoleni v obcích v některém ze slováckých okresů. Z dalších stran se jednalo o ČSDSD (9), ČSNS (7), SdP (3), společnou kandidátní listinu pravicových stran (2), KSČ (1), společnou českou menšinovou kandidátní listinu (1) a zbylých devět mandátů pomocí přednostních hlasů obsadili zástupci lokálních sdružení.

100 MZA Brno, SOkA Zlín, f. OÚ-ONV Zlín, inv. č. 546.

101 Z obcí, z nichž se nedochovaly výsledky přednostního hlasování, se autorovi z tisku podařilo zjistit, že mezi zvolené patřil i v Holici (Olomouc-venkov) původně na posledním místě kandidátní listiny ČSDSD se nalézající legionář Jan Končák, jenž obdržel přednostní hlas od 281 z 579 voličů strany. Hlas lidu 53, 1938, č. 43, s. 2; Moravské noviny 90, 1938, č. 127 s. 2.

102 V českých okresech tento podíl přednostními hlasy zvolených zastupitelů činil 1,37 %, v českých okresech s německou, resp. polskou menšinou dohromady 0,80 %, v německých s českou menšinou 0,38 %, v německých 0,54 % a v národnostně nevyhraněných 0,51 %.

Kandidátní listina č. 1  
Volební skupina Lidovce

Příloha: 7

### PŘEHLED o počtu přednostních hlasů.

Kandidát, maňtel pořadí číslo	Počet hlasů, které získal ve volební místnosti číslo															Čísnem přednostních hlasů
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	
1	-	-	-	-	4											4
2	1	-	-	-	-											1
4	1	-	-	1	1											3
5	6	2	4	4	10											26
6	31	14	27	16	20											108
7	-	-	3	-	-											3
10	1	2	6	-	-											9
14	4	-	1	-	-											5
21	-	-	2	-	-											2
25	26	34	6	36	7											109
																270

Obr. 3: Rozpis přidělených přednostních hlasů kandidátům ČSL v Holešově.<sup>103</sup>

Přeneseme-li se na mikroúroveň jednotlivých obcí, tak obcí s celkovým nejnižším podílem udělených přednostních hlasů, kde některému z kandidátů pomohly ke zvolení, byla Tichá (Místek), když zde označilo některého z kandidátů 4,00 % voličů.<sup>104</sup> Na opačném pólu byl naopak Popov (Uherský Brod), kde se i přes fakt, že přednostní hlas udělila víc jak polovina voličů (55,24 %), žádný z kandidátů na kandidátní listině z nevolitelného místa výš neposunul.<sup>105</sup>

Ve čtyřech obcích dosáhli volebního čísla pokaždé čtyři kandidáti, v dalších čtyřech obcích pak vždy tři kandidáti, přičemž ne všichni je skutečně potřebovali ke zvolení do zastupitelstva. V Boršicích u Blatnice na kandidátních listinách ČSL a RSZML sice dosáhli volebního čísla (37 hlasů) čtyři kandidáti, ale na původně nevolitelném (7.) místě figuroval pouze agrárník Josef Jestřábík.<sup>106</sup> Rovněž tak v Horních Němcích (Dačice) ze čtyř úspěšných kandidátů RSZML figuroval na původně nevolitelném (9.) místě jen Konstantin Macek.<sup>107</sup> V Josefově (Hodonín), kde lidovci získali osm mandátů,

103 MZA Brno, SOKA Kroměříž, inv. č. 438, f. OÚ Holešov, kart. 55.

104 MZA Brno, SOKA Frýdek-Místek, f. OÚ Místek, kart. 904.

105 MZA Brno, SOKA Uherské Hradiště, f. OÚ Uherský Brod, kart. 845b.

106 Ibidem, f. OÚ Uherské Hradiště, kart. 1588.

107 SOA Třeboň, SOKA Jindřichův Hradec, f. OÚ Dačice, kart. 823. Kvóra dosáhl i na 2. místě Josef Doupník, jenž ač kandidoval na kandidátní listině RSZML, tak byl členem ČSDSD.

dosáhli volebního čísla jejich čtyři kandidáti. Vzhledem k tomu, že mezi nimi byli kandidáti na 6. a 7. místě a další dva byli na původně nevolitelných místech, tak o mandát přišel malorolník Jan Pospíšil, jenž figuroval původně na 5. místě, jež by mu jinak pohodlně zaručovalo jistotu zisku zastupitelského postu.<sup>108</sup> V Nových Dvorech (Dačice) dosáhli volebního čísla ve výši šesti hlasů čtyři kandidáti ČSL, ale všichni figurovali na původně volitelných místech a byli by zvoleni i tak.<sup>109</sup>

V Alojzově (Prostějov) všichni tři kandidáti, kteří dosáhli volebního čísla, se původně nacházeli na nevolitelných místech, když dva lidovečtí kandidáti Julius Hruban a Alois Krejčí získali všechny přednostní hlasy udělené voliči ČSL, zbývající úspěšný kandidát Hynek Žák pak  $\frac{3}{4}$  všech udělených přednostních hlasů voličů RSZML. Celkem tak přednostní hlasy pomohly personálně přeobsadit čtvrtinu z celkového počtu 12 členů zdejšího zastupitelského sboru.<sup>110</sup> V Braníškově (Tišnov) ze tří voliči dostatečně podpořených kandidátů tuto pomoc nepotřeboval na společné kandidátní listině RSZML a ČŽOSS příslušník živnostenské strany Albert Pulkrábek, kdežto jeho levicovým soupeřům Stanislavu Dvořáčkovi (ČSNS) a Josefu Kadlecovi (ČSDSD) přednostní hlasy k posunu z nevolitelných pozic naopak pomohly.<sup>111</sup> V dalších dvou obcích – Drválovicích<sup>112</sup> a Tučapech (Uherské Hradiště)<sup>113</sup> – se shodně ze dvou agrárnických a jednoho lidoveckého kandidáta, kteří dosáhli volebního čísla, nacházel vždy na kandidátní listině na nevolitelném místě pouze jeden kandidát, v prvním případě byl členem ČSL, ve druhém RSZML.

Nejvíce tak zvolených zastupitelů zásluhou přednostních hlasů v jedné obci (3) bylo ve zmíněném Alojzově, v dalších 21 včetně některých výše zmíněných příkladů bylo zvoleno zásluhou přednostních hlasů po dvou zastupitelích.

108 MZA Brno, SOkA Hodonín, f. OÚ Hodonín, kart. 1172.

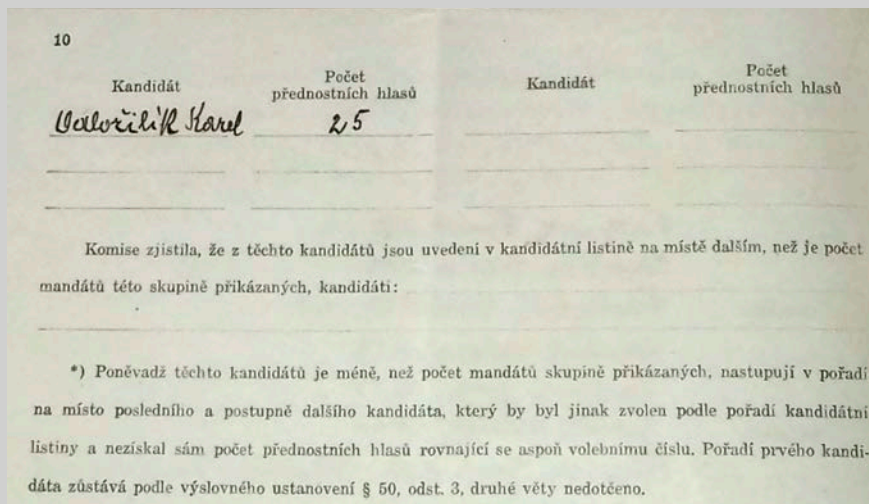
109 SOA Třeboň, SOkA Jindřichův Hradec, f. OÚ Dačice, kart. 822.

110 ZA Opava, SOkA Prostějov, f. OÚ Prostějov, kart. 495.

111 MZA Brno, SOkA Brno-venkov se sídlem v Rajhradě, f. OÚ Tišnov, kart. 95.

112 MZA Brno, SOkA Blansko, f. OÚ Boskovice, kart. 505a.

113 MZA, SOkA Uherské Hradiště, f. OÚ Uherské Hradiště, kart. 1587.



Obr. 4: Zápis volební komise o zvolení kandidáta RSZML Karla Odložilíka v Bořenovicích (Holešov) zásluhou přednostních hlasů.<sup>114</sup>

Z hlediska velikosti jednotlivých obcí i vzhledem k faktu, že nejvíce udíleli přednostní hlasy voliči v nejmenších obcích, logicky nejvíce dokázali voliči ovlivnit personální složení zastupitelských sborů v obcích do 200 obyvatel a s 201–500 obyvateli, kde podíl kandidátů zvolených přednostními hlasy překonal celkový průměr více jak dvojnásobně. S přibývajícím počtem obyvatel v jednotlivých obcích se pak tento podíl přednostními hlasy zvolených zastupitelů takřka úměrně snižoval, když u obcí s 501–1000 a s 1501–2000 obyvateli činil 1,21 %, resp. 1,18 %, aby u obcí s 1001–1500 obyvateli bylo zastupitelů zvoleno zásluhou přednostních hlasů 12 z celkového počtu 1 224, tedy necelé jedno procento (0,98 %). Obce s počtem obyvatel s 2 001–5 000 byly v roce 1938 poslední velikostní kategorií obcí, kde některému z kandidátů dopomohly přednostní hlasy ke zvolení (0,39 %) anebo někdo z nich dokázal vůbec dosáhnout volebního čísla. Největší takovouto obcí byly Napajedla (Uherské Hradiště), kde 178 z celkového počtu 2 572 voličů dopomohlo ke zvolení katechetovi Inocenci Kuklovi (ČSL), jenž tak volební číslo ve výši 83 hlasů překonal více jak dvojnásobně.<sup>115</sup>

Jak vyplývá z výše zmíněného, tak ze sledovaného výčtu moravských a slezských obcí s více jak 5 000 obyvateli se v obecních volbách v roce 1938 nepodařilo získat dostatečný počet přednostních hlasů žádnému z kandidátů. Nejbliže k tomu bylo v Holešově, kde štěstí nepřálo na posledním 25. místě kandidátní listiny ČSL

<sup>114</sup> MZA Brno, SOkA Kroměříž, f. OÚ Holešov, inv. č. 426. kart. 54.

<sup>115</sup> Vítězní lidovci zde získali 7 mandátů, Kukla kandidoval na 10. místě. MZA Brno, SOkA Uherské Hradiště, f. OÚ Uherské Hradiště, kart. 1590.

nalézajícímu se profesorovi státního koedukačního učitelského ústavu Karlu Šerému. Tomu při zisku 109 přednostních hlasů, odpovídajícím cca 1/8 všech lidoveckých voličů, chyběly ke zvolení do zastupitelstva pouhé další dva přednostní hlasy. Další holešovský lidovecký kandidát Antonín Kroutil, výrobce pleteného zboží, získal od voličů o hlas méně, ale měl oproti svému jmenovanému kolegovi to štěstí, že figuroval na kandidátní listině na 6. pozici, která mu při zisku 9 mandátů zaručila zvolení.<sup>116</sup> V předchozích letech se zvolení níže postavenému kandidátovi na Moravě a ve Slezsku v obcích s 36 a 42člennými zastupitelstvy podařilo alespoň minimálně v případě Petřvaldu (Fryštát), kde v červnu 1936 překonal o 31 hlasů požadované kvórum 155 přednostních hlasů na posledním 36. místě kandidující báňský úředník Antonín Beránek (NSj).<sup>117</sup> V Čechách se to podařilo minimálně alespoň v případě Slaného v prosinci 1935 a Jaroměře v červnu 1938 kandidátům Šindelářovi (NSj.), resp. Pekárkovi (ČSNS),<sup>118</sup> na Slovensku pak v říjnu 1934 v případě Kežmarku dokonce třem kandidátům.<sup>119</sup>

Tab. 4: Podíl zastupitelů zvolených pomocí přednostních hlasů dle velikosti obcí

Počet obyvatel	Celkový počet mandátů	Zvolených předn. hlasy	%
Do 200	243	6	2,47
201 – 500	2 016	50	2,48
501 – 1 000	2 655	32	1,21
1 001 – 1 500	1 224	12	0,98
1 501 – 2 000	936	11	1,18
2001 – 5 000	2 280	9	0,39
5 001 – 20 000	540	0	0,00
20 001 – 50 000	84	0	0,00
Celkem	9 978	120	1,20

116 MZA Brno, SOkA Kroměříž, f. OÚ Holešov, kart. 55.

117 ZA Opava, SOkA Karviná, f. AM Petřvald, kart. 1.

118 Svobodný občan 64, 1935, č. 24, s. 1; Královédvorské hlasy 21, 1938, č. 24, s. 4.

119 Národní listy 74, 1934, č. 294, s. 1; Polední list 8, 1934, č. 297, s. 5.

## Využívání přednostních hlasů dle jednotlivých stran

Michal Švec z chování pražských voličů v obecních volbách v roce 1938 vyzoroval, že hlavním měšť „více udíleli preference voliči stran občanských, méně stran socialistických a zcela minimálně voliči stran s tendencemi k totalitarismu.“<sup>120</sup> Jestliže porovnáme situaci v Praze s tou v téže době na Moravě a Slezsku, tak oba aspekty „pražského schématu“ se víceméně potvrdily, ale vedle nich zde do toho vstoupil ještě třetí faktor, a to národnostní. Byť strany národnostních menšin (německé, polské, židovské) měly – s výjimkou SdP – v celkovém souhrnu marginální voličskou podporu, což výsledky využívání přednostních hlasů ze strany jejich voličů sice může zkreslovat, tak ale i přes tyto výhrady nám zajímavě dotvářejí celkový pohled.

I vzhledem k počtu kandidátů, kteří dokázali dosáhnout volebního čísla, není překvapující, že nejvíce z jednotlivých stran možnosti udělovat přednostní hlasy využívali voliči agrárníků (12,98 %). Voliči této strany byli také jediní, kteří udělili alespoň jeden přednostní hlas v nadpoloviční polovině obcí, ve kterých se strana zúčastnila voleb. S odstupem voliče RSZML ve využívání přednostních hlasů následovali voliči ČŽOSS (7,18 %)<sup>121</sup> a ČSL (6,85 %), kdy agrárníci byli nejaktivnější i takřka ve všech velikostních kategoriích obcí. Jedinou výjimkou byly obce s počtem 5 001–20 000 obyvatel, kde byli nejaktivnější voliči NSj., více než ti agrárníci zde i přednostních hlasů využívali voliči ČŽOSS. U první jmenované strany měl celkově ochotu zasáhnout do stranicky stanoveného pořadí více jak každý dvacátý volič (6,11 %), kdy ale NSj. mělo na obecní úrovni na Moravě a ve Slezsku vcelku marginální zastoupení, jelikož strana kandidovala ze sledovaných 572 obcí jen v 98 z nich (17,13 %) a získala celkově jen něco přes 2 % voličských hlasů.

O 2–3 procentní body méně než u ČSL a ČŽOSS si přáli posun některého z kandidátů na kandidátních listinách voliči státních levicových stran, kdy u ČSNS činil tento podíl 4,91 %, u ČSDSD 4,13 %. S dalším výraznějším odstupem následovala skupina nestátních či etnicky národnostně menšinových stran, z jejichž voličů nejvíce přednostní hlasy udělovali ti, kteří volili KSČ (1,83 %).<sup>122</sup> U voličů polských stran v okresech Český Těšín a Fryštát činil tento podíl 1,03 %, u voličů etnických stran

120 M. ŠVEC, *Komunální politika*, s. 83.

121 Za zmínku stojí připomenout, že ač voliči živnostníků byli druzí nejaktivnější v udělování přednostních hlasů, tak žádnému z kandidátů ČŽOSS nedopomohly ke zvolení.

122 Udělování přednostních hlasů u voličů KSČ bylo stejně jako v celkovém měřítku výrazně vyšší v okresech českých či českých s německou/polskou menšinou (1,91 %) než v národnostně nevyhraněných okresech (1,53 %) a okresech německých či německých s českou menšinou (0,23 %).

židovské menšiny (0,82 %).<sup>123</sup> Na samém konci, co do aktivity voličů ve využití přednostního hlasování, se nacházeli voliči německých stran. U SdP, jež získala ve sledovaném počtu obcí z celkového počtu voličských hlasů po ČSL druhý nejvyšší počet (16,95 %), činil tento podíl voličů 0,59 %. U DSAP pak dokonce jen 0,07 %, když z jejich 7 224 voličů v 58 obcích na Moravě a ve Slezsku se k nějaké aktivitě v tomto ohledu ohodlalo pouhých pět. Nutno ale konstatovat, že odevzdání hlasu v té době již z vlády vytlačené DSAP<sup>124</sup> či jen podepsání souhlasu s její kandidaturou ve většinově německých oblastech, tedy vyjádření odporu vůči SdP, bylo, vzhledem k teroru zde panujícím ze strany SdP, aktem nesmírného osobního hrdinství.<sup>125</sup> Při samotné volbě tak ani nemohlo voličům DSAP dost dobře zbývat moc myšlenek na to, aby označování kandidátů věnovali větší pozornost.

## Závěr

Jaký by byl nejen na Moravě a ve Slezsku trend ve využívání přednostních hlasů, tedy zda by je po jejich „zaužívání“ v mysli voličů, kdy dle jednoho z oběžníků ministerstva vnitra rozeslaným těsně před volbami ani mnohé volební komise nemusely mít o možnosti udělovat přednostní hlasy vůbec ponětí,<sup>126</sup> ti udělovali ve stejné, hojnější nebo naopak menší míře, nám mohly naznačit další volby provedené dle těchto pravidel v příštích letech. Jelikož se ale z mezinárodně politických důvodů již velmi rychle blížil konec první Československé republiky a té se tak nedostalo prvním jejím prezidentem vzývaných padesát let nerušeného vývoje, tak k nim již nikdy nedošlo. Podle dřívějších pravidel, tedy bez možnosti ovlivnit pořadí kandidátů na kandidátních listinách, se pak po druhé světové válce opět odehrály parlamentní volby v roce 1946.

123 V případě židovské komunity se jedná jen o výsek té její části, jež se hlásila k židovské národnosti, když vedle ní existovala ještě druhá velká podskupina, pro niž bylo židovství „pouze“ náboženskou příslušností, tzv. „asimilanti“. Ti se cítili jako součást jiných národů a angažovali se také v jinonárodních stranách. David BOREK, *Židovské strany v politickém systému Československa 1918–1938*, *Moderní dějiny* 11, 2003, s. 69; Marie CRHOVÁ, *Politické strany a politika židovské menšiny*, in: *Politické strany I*, s. 968. Celkový podíl židovských voličů, kteří využili přednostního hlasování, tak mohl být vzhledem k voličům a kandidátům jinonárodních stran možná i odlišný.

124 Poslední člen vlády za DSAP a zároveň poslední německý ministr v historii československých vlád Ludwig Czech rezignoval 11. dubna 1938, tedy více jak pět týdnů před první etapou obecních voleb. P. M. MAJEWSKI, *Sudetští Němci*, 2014, s. 352.

125 Sheila GRANT DUFF, *Europe and the Czechs*, Harmondsworth 1938, s. 157–158. Ze vzpomínek pamětníků viz např. Alena WAGNEROVÁ (ed.), *A zapomenuti vejdemo do dějin... Němci proti Hitlerovi: Životní příběhy německých odpůrců nacismu v Československu*, Praha 2010.

126 Ministerstvo vnitra v oběžníku z 20. května 1938, tedy dva dny před první etapou voleb, seznalo, že oficiální úřední autority mající na starost provádění voleb mají zastaralé knižní pomůcky a nemají znalost aktuálního znění volebního zákona do obcí, kvůli čemuž se dopouštějí závažných vad volebního řízení. SOA Praha, SOKA Praha-venkov se sídlem v Dobřichovicích, f. OÚ Říčany, kart. 127.



Postoj tehdejší výkonné i legislativní moci plně dokumentoval výklad ministra vnitra Václava Noska (KSČ), jehož ministerstvo mělo přípravu voleb na starost. Nosek v Prozatímním Národním shromáždění během rozpravy o návrhu zákona pravil, že diskuse o charakteru kandidátních listin je bezpředmětná, jelikož jednoduše nelze „*prostě přenášeti cizí vzory do našeho prostředí, neboť i tu nutno počítati s národní povahou jako s hlavním faktorem,*“ a odkázal se také na neúspěch prvorepublikové Ligy proti vázaným kandidátním listinám v parlamentních volbách v roce 1929 a malé využívání přednostních hlasů v obecních volbách.<sup>127</sup> Tisk národních socialistů dokonce požadoval zachování přísně vázaných kandidátních listin s tím, že se takto nebudou moci vetřít voličům do přízně reakční živly z neobnovených, resp. zakázaných stran, které měly zradit stát i národ.<sup>128</sup> Volič tak opět neměl možnost zasáhnout při volbách do pořadí kandidátů na kandidátních listinách. A to na dlouhou dobu, jelikož tyto volby byly na dlouhá desetiletí posledními alespoň z části soutěživými volbami v naší historii.

## **Autor | Author**

Vojtěch Navrátil

SNP 3993, 767 01 Kroměříž

Česká republika

navratilvojta@seznam.cz

**Mgr. Vojtěch Navrátil** (\*1985) vystudoval politologii na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy a dálkově veřejnou správu na Právnické fakultě Masarykovy univerzity. Soukromě se badatelsky zajímá o volby a politické strany v českých zemích v období(ch) demokracie a komunální politiku.

---

127 Společná česko-slovenská digitální knihovna, Prozatímní Národní shromáždění republiky Československé 1945–1946, 27. schůze, 31. 1. 1946, <http://www.psp.cz/eknih/1945pns/stenprot/027schuz/s027001.htm> [cit. 27. 7. 2023]. Zdeněk Peška tomuto názoru oponoval, že malé využití přednostního hlasování v obecních volbách nemůže být důvodem pro zachování přísně vázaných kandidátních listin. Navíc schválená novela pro obecní volby od roku 1933 byla „*dílem příliš kompromisním, než aby mohlo projevit nějaké valné účinky.*“ Zdeněk PEŠKA, *Jakou republiku?*, Praha 1946, s. 45.

128 Jan MACHALA, *Retribuce a parlamentní volby 1946*, Paměť a dějiny 8, 2014, č. 2, s. 41.

## Summary

•117

*The municipal elections in the spring of 1938 were the only (mass) elections in the period of interwar Czechoslovakia when the voters of the time had the opportunity to intervene – albeit to a very limited extent – in the order of candidates set by the parties. Specifically, each voter could cast one preferential vote and a candidate could move up on the candidate list if he or she achieved a number of preferential votes equal to the number of electoral votes needed to win one seat. In a total of 572 of the 1 100 Moravian and Silesian municipalities from which election results have been preserved, 5.48% of the approximately 430 000 voters used their preferential vote. From a regional point of view, voters in significantly majority ethnically Czech districts (especially in eastern Moravia) were above average in this respect, while the use of preferential voting in ethnically mixed or majority German regions was significantly below average. In terms of the size of municipalities, the percentage of voters in municipalities with 201-500 inhabitants and generally those in municipalities with up to 2 000 inhabitants were the most active, only to decrease as the population grew. This, together with the level of the electorate, which was low in the smallest municipalities and disproportionately high in the largest ones, resulted in the highest proportion of representatives elected by preferential voting in the smallest municipalities, while none were elected in this way in municipalities with more than 5 000 inhabitants. Out of a total of approximately 10 000 councillors, preferential voting helped to elect 120 of them, i.e. approximately one in 80 (1.20%). Among the voters of individual parties, preferential voting was used most by voters of civic parties (especially agrarians), slightly less by voters of state-forming left-wing Czech parties, and least by voters of the Communist Party of Czechoslovakia and especially by voters of ethnic minority parties.*